

приклад, спадкового психічного захворювання. Тобто негативна психічна реакція як така може бути наявною, але не бути пов'язаною з моральною шкодою. З огляду на це пропонуємо використовувати термін «психічна шкода» у випадку завдання правомірної шкоди.

Сам факт захисту законом гідності людини шляхом компенсації моральної шкоди має позитивний вплив на психічний стан потерпілого. І навпаки, якщо право залишає людину без захисту, то це додатково травмує її психіку. Тому змістом права на компенсацію моральної шкоди слід вважати можливість фізичної особи, якій завдано такої шкоди внаслідок порушення її загальносоціальних (природних) прав чи свобод, вимагати від порушника виконання його обов'язку вчинити певні дії, спрямовані на усунення або ослаблення у неї негативних психічних станів та процесів, викликаних приниженням її гідності внаслідок цього порушення; а також її можливість звернутися, у разі потреби, до компетентних національних чи міжнародних органів за примусовим забезпеченням виконання зазначеного обов'язку.

УДК 346.9 : 347.736

Кредитори як учасники провадження у справі про банкрутство

І. А. Бутирська,
асистент кафедри правосуддя Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича

Досліджено поняття кредиторів у справі про банкрутство, їх класифікації, особливості правового становища окремих груп кредиторів, проаналізовано останні зміни у правовому регулюванні черговості задоволення вимог кредиторів.

Ключові слова: кредитор, банкрутство, конкурс кредиторів, неспроможність.

Бутирская И.А. Кредиторы как участники производства по делу о банкротстве.

Исследованы понятие кредиторов в деле о банкротстве, их классификации, особенности правового положения отдельных групп кредиторов, проанализированы последние изменения в правовом регулировании очередности удовлетворения требований кредиторов.

Ключевые слова: кредитор, банкротство, конкурс кредиторов, несостоятельность.

Buturcka I. Creditors as agents in the bankruptcy case.

In given work explored the concept of creditors in the bankruptcy case, classification of them, characteristics of the legal status of certain groups of creditors, analyzed recent changes in the legal regulation of priority of creditors.

Key words: creditor, bankruptcy, contest of creditors, insolvency.

Правове регулювання відносин неплатоспроможності є невід'ємним елементом загального впорядкування господарських відносин у державі. Одним із показників ефективності такого впливу на суспільні відносини є повернення боргів кредиторам неплатоспроможного боржника. Порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство суб'єкта підприємницької діяльності може суттєво вплинути на подальшу господарську діяльність його кредиторів.

Кожен з кредиторів має особисту заінтересованість у результатах провадження у справі про банкрутство, оскільки від ефективності процедур, що застосовуються до боржника, залежить подальше задоволення вимог кредиторів. З 19 січня 2013 р. набула чинності нова редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство), яка багато в чому змінила правовий статус кредиторів.

Проблеми правового статусу кредиторів у справі про банкрутство досліджували чимало сучасних українських та російських науковців – Б.М. Поляков, М.В. Телюкіна, В.В. Джуно, Р.Г. Афанасьєв. Вивчення конкурсного процесу здійснювалося також дослідниками російського конкурсного процесу дореволюційного періоду, таким, як А.Х. Гольмстен, Г.Ф. Шершеневич та ін.

Термін «кредитор» є загальноживимим поняттям, під ним розуміється суб'єкт цивільних правовідносин, який має право вимагати від іншого суб'єкта (боржника) певної поведінки. У конкурсному праві поняття «кредитор» є значно ширшим порівняно з правом цивільним, оскільки у відносинах неспроможності кредиторами виступають не тільки власне кредитори з договірних правовідносин, а й держава в особі уповноважених органів у частині заборгованості по сплаті обов'язкових платежів, працівники підприємства-боржника з вимогами із заборгованості по виплаті заробітної плати тощо.

Згідно із ч. 1 ст. 1 нової редакції Закону про банкрутство кредитор – юридична або фізична особа, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Але одних вимог грошового характеру до боржника недостатньо, щоб стати стороною у справі про банкрутство. Тільки той кредитор, який у встановлені Законом про банкрутство порядку і строки звернеться до господарського суду з відповідною заявою, зможе належним чином захистити свої права та законні інтереси.

У справу про банкрутство кредитори вступають не стільки, щоб примусити боржника виконати свої зобов'язання, скільки з метою «обігнати» інших кредиторів у змаганні за активи боржника. Саме тоді, коли відбувається зіткнення інтересів двох і більше кредиторів, виникає конкурс і відповідно конкурсний процес. Виступаючи у справі про банкрутство єдиним органом – комітетом кредиторів, кожен з останніх прагне максимально задовольнити насамперед свої інтереси. Як слушно зазначає О. Белоліков, між кредиторами складаються такі відносини, в рамках яких декілька кредиторів своїми діями взаємно зменшують результати примусового виконання прав один одного за рахунок майна боржника, прагнучи максимально збільшити власну частку¹.

Мета конкурсного процесу полягає не тільки в тому, щоб попередити необмежене захоплення цінностей з боку одного кредитора у збиток іншим і знайти спосіб найбільш справедливий розподіл цінностей між декількома кредиторами, вона значно ширша. Головне в правовому регулюванні конкурсних правовідносин – погодити інтереси всіх учасників, залучених до процесу банкрутства, знайти розумний баланс приватних і публічних інтересів і зрештою забезпечити тим самим стабільність цивільного обороту².

¹ Белоліков А. Принципы банкротства // Право и экономика. – 2004. – № 8. – С. 45–48.

² Грек Т.Б. Загальна характеристика поняття «кредитор». Права кредитора в процесі банкрутства // Адвокат. – 2010. – № 5. – С. 36–40.

Статус кредитора у справі про банкрутство визначають характер його вимоги до боржника, забезпеченість вимог, час виникнення зобов'язання і соціальна значущість інтересу, що захищається³.

Закон про банкрутство поділяє кредиторів на конкурсних, поточних та забезпечених. Конкурсні – це кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника. Поточні – кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство. Забезпечені – кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майново-го поручителя).

Теорією господарського права і процесу вироблено чимало інших класифікацій кредиторів, які мають важливе практичне значення. Так, Б.М. Поляков залежно від участі у справі про банкрутство поділяє кредиторів на конкурсних (яких, в свою чергу, поділяє на ініціюючих, вимушених та привілейованих) та неконкурсних (до яких належать поточні, заставні, речові та інші)⁴. Конкурсні кредитори є одними з основних учасників провадження у справі про банкрутство, вони активно впливають на всю процедуру банкрутства і часто приймають доленосні рішення щодо боржника. Ініціюючі – це ті кредитори, які безпосередньо порушують провадження у справі про банкрутство. Вимушені – це кредитори, які звернулися до господарського суду протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство. Привілейовані – це такі кредитори, на вимоги яких не поширюється мораторій.

Конкурсні кредитори недаремно наділені таким широким обсягом прав та обов'язків порівняно з неконкурсними. Якщо неконкурсні кредитори мають певні гарантії повернення своїх активів від боржника (наприклад, заставу), то всі конкурсні кредитори є рівними у шансах на задоволення своїх вимог. Кожен з конкурсних кредиторів вступає у процес з метою такого впливу на процедуру банкрутства, який би найбільшою мірою забезпечив його права. Кожен конкурсний кредитор прагне призначити «свого» арбітражного керуючого і застосувати до боржника ту процедуру, яка буде вигідна насамперед такому кредитору.

Неконкурсні кредитори не є стороною у справі, а є учасниками та з'являються у справі епізодично. Наприклад, оскарження дій арбітражного керуючого (речово-правовий кредитор), накладення вето на укладення мирової угоди (заставний кредитор). Знаходження в реєстрі вимог не лише конкурсної, а й неконкурсної заборгованості має за мету встановлення чіткого та повного пасиву боржника⁵.

Практика застосування Закону про банкрутство виявила проблеми, які виникають при розгляді заяв про визнання поточних вимог до боржника. Так, ухвалою Господарського суду Чернівецької області від 05 грудня 2012 р. поточні

³ Борейко О. М. Правовий статус кредитора як суб'єкта неспроможності (банкрутства) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2011. – Т. 24 (63), № 2. – С. 276–281.

⁴ Поляков Б.М. Класифікація кредиторів боржника у процедурі банкрутства // Санація та банкрутство. – 2004. – № 1. – С. 64–68.

⁵ Поляков Б. М. Проблеми правового статусу заставного кредитора // Санація та банкрутство. – 2005. – № 4. – С. 145–148.

вимоги Управління Пенсійного фонду України в Сторожинецькому районі Чернівецької області до банкрута СДКМП «Н» було визнано в сумі 8919,01 грн. недоїмки по єдиному внеску. Львівський апеляційний господарський суд постановою від 23 січня 2013 р. скасував ухвалу суду першої інстанції в частині задоволення вимог Управління Пенсійного фонду до боржника СДКМП «Н» у сумі недоїмки по єдиному внеску. Як зазначила апеляційна інстанція, законодавцем встановлена заборона, зокрема, на нарахування боржнику податків і зборів (обов'язкових платежів) після визнання його банкрутом, а отже, у нього у зв'язку із визнанням банкрутом не виникає жодних зобов'язань (у тому числі з нарахування та сплати єдиного внеску), за винятком тих, що безпосередньо пов'язані з реалізацією та здійсненням ліквідаційної процедури боржника⁶.

На нашу думку, суд апеляційної інстанції невірною застосував норми Закону про банкрутство, оскільки прямої заборони нарахування єдиного внеску підприємству-банкруту в законодавстві немає. Крім того, така правова позиція порушує права працівників банкрута, які ще не звільнені після відкриття ліквідаційної процедури. Очевидно, що одразу після визнання боржника банкрутом звільнити абсолютно всіх його працівників неможливо. Під час процедури ліквідації необхідно завершити технологічний цикл з виготовлення продукції, забезпечити охорону приміщення тощо. Для цього потрібні працівники, яким необхідно виплачувати заробітну плату. За логікою апеляційної інстанції заробітну плату працівникам банкрута виплачувати можна, але єдиний внесок за цих працівників сплачувати не потрібно. У такому разі працівникам, за яких роботодавцем-банкрутом не було сплачено єдиного внеску, не буде нараховуватися страховий стаж, що, безсумнівно, суперечить інтересам працівників як застрахованих осіб.

Російська дослідниця інституту неспроможності М.В. Телюкіна кредиторів класифікує залежно від суми вимог (на великих та дрібних кредиторів), від визначеності вимог (встановлені та невстановлені кредитори), від настання строку виконання вимоги кредитора (дійсні та недійсні кредитори)⁷.

Основну увагу і максимальний обсяг прав Закон про банкрутство приділяє грошовим кредиторам. Однак вимоги кредиторів до боржника не завжди мають грошовий характер, часто боржник зобов'язаний передати кредитору певну річ, виконати роботу, надати послуги. Такі кредитори є негрошовими і, як наслідок, неконкурсними. Інтереси таких кредиторів також необхідно захищати від недобросовісних боржників, які можуть відмовитися виконувати свої негрошові зобов'язання. Негрошовий кредитор може трансформувати своє негрошове зобов'язання в грошове, але не зобов'язаний це робити, якщо боржник має реальну можливість виконати зобов'язання. І навпаки, відсутність у боржника предмета негрошового зобов'язання чи індикаційного майна вимагає трансформації цих відносин у грошове зобов'язання⁸.

Трансформації також потребують ті кредитори, які вже мають рішення суду, що набрало законної сили і відповідно до якого боржник зобов'язаний вчинити

⁶ Архів Господарського суду Чернівецької області. Справа № 5027/1331-6/2014.

⁷ Телюкіна М.В. Основы конкурсного права. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 560 с.

⁸ Поляков Б.М. Коментар судової практики Верховного Суду України з питань регулювання правового статусу кредиторів у процедурі банкрутства // Санація та банкрутство. – 2009. – № 2. – С. 36–45.

ті чи інші дії на користь кредитора-стягувача у виконавчому провадженні. Справа в тому, що одночасно з порушенням провадження у справі про банкрутство вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, і зупиняються всі виконавчі провадження, відкриті стосовно боржника. Стягувач за таким зупиненим виконавчим провадженням ніколи не може точно передбачити результати проведення процедур банкрутства. Після закінчення ліквідаційної процедури і задоволення вимог конкурсних кредиторів у боржника може не залишитися коштів для задоволення вимог стягувача, незважаючи на законність вимог останнього.

Щоб зберегти право вимоги до боржника та отримати права конкурсного кредитора у справі про банкрутство, як зазначає П.Д. Пригуза, стягувач має право подати до господарського суду заяву про свої вимоги, змінивши, таким чином, свій статус стягувача на статус кредитора. Якщо стягувач у визначений строк не використовує надане Законом про банкрутство право, то він (стягувач) втрачає й інші права – бути кредитором у справі про банкрутство, бути учасником провадження у справі про банкрутство, а також стягувачем припиненого зобов'язання щодо боржника⁹.

До прийняття нової редакції Закону про банкрутство забезпечені кредитори мали чимало необґрунтованих і несправедливих привілеїв порівняно з іншими кредиторами. Так, заставні кредитори включалися до реєстру вимог незалежно від подання ними заяви до господарського суду, а їх вимоги все одно мали бути включені до реєстру на підставі даних бухгалтерського обліку боржника. Тобто такі кредитори, крім інших своїх привілеїв, мали також привілей, який полягав у можливості на власний розсуд вирішувати питання щодо подання чи неподання заяви до реєстру¹⁰.

Крім того, заставні кредитори згідно з попередньою редакцією Закону про банкрутство мали право бути учасниками комітету кредиторів з правом вирішального голосу. Враховуючи, що розмір грошових вимог заставних кредиторів, як правило, завжди був значним, то владу в комітеті кредиторів заставний кредитор отримував чималу. Складалася ситуація, коли заставний кредитор, інтереси якого і так вже забезпечені, міг приймати доленосні рішення стосовно конкурсної маси, які, по суті, більше стосувалися інтересів конкурсних кредиторів. Нова редакція Закону про банкрутство цю проблему усунула, надавши кожному забезпеченому кредитору право вибору – або залишати за собою право звернення на предмет застави, але втрачати право голосу в комітеті кредиторів, або відмовлятися від забезпечення і ставати повноцінним учасником комітету кредиторів з кількістю голосів відповідно до вартості предмета застави. Дана новела в українському конкурсному законодавстві, безспірно, є позитивним кроком до справедливого врівноваження прав як забезпечених, так і незабезпечених кредиторів.

Нова редакція Закону про банкрутство внесла певні зміни у порядок черговості задоволення вимог кредиторів. Так, по-перше, вимоги забезпечених креди-

⁹ Пригуза П.Д. Конкурсне право та конкурсний процес. Теоретичні та практичні аспекти розвитку // Вісник господарського судочинства. – 2007. – № 3. – С. 127–141.

¹⁰ Самошист І. Деякі правові проблеми, пов'язані з участю кредиторів-заставодержателів у провадженні зі справ про банкрутство // Санація та банкрутство. – 2005. – № 1. – С. 85–87.

торів, які раніше належали до першої черги, тепер погашаються в позачерговому порядку за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення. По-друге, всі вимоги працівників банкрута, незалежно від часу їх виникнення, тепер задовольняються в першу чергу, тоді як раніше вимоги працівників банкрута, право на які виникли не протягом трьох останніх місяців роботи, задовольнялися в другу чергу. Також розширилася п'ята черга вимог кредиторів за рахунок включення до неї вимог щодо виплати додаткових грошових винагород керуючому санацією або ліквідатору.

Важливим нововведенням є включення до шостої черги осіб, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлених взагалі. Надання таким «запізнілим» кредиторам можливості отримати задоволення своїх вимог є позитивним моментом у правовому регулюванні відносин неспроможності. Дореволюційний конкурсний процес також включав вимоги кредиторів, які не заявлені у відповідний строк, до четвертої (останньої) черги. Г.Ф. Шершеневич з цього приводу зазначав, що кредитор є вільним у пред'явленні своїх вимог конкурсу, він зацікавлений в участі у конкурсному процесі, але не може бути змушений до такої участі, що права його не можуть бути втрачені внаслідок упущення заяви в строк або виконаного ним утримання від заяви¹¹. Але українське законодавство тривалий час «карало» кредитора, який вчасно не вступив у процес, втратою останнім права на задоволення своїх вимог. П.Д. Пригуза зазначав, що законодавець увів до законодавства про банкрутство презумпцію винуватості кредитора через необізнаність у порушенні справи про банкрутство боржника і встановив за це покарання у вигляді позбавлення права вимоги (погашення вимоги)¹². Присікальний строк для пред'явлення кредиторських вимог раніше слугував для боржника законним заходом ухиляння від виконання своїх грошових зобов'язань перед кредиторами, які з тих чи інших причин пропустили тридцятиденний строк. Це, на думку А.А. Бутирського, порушувало загальні засади справедливості та добросовісності¹³. Тепер же законодавець дещо пом'якшив правила для кредиторів, які не заявили свої вимоги в строк, оскільки у будь-якому разі ці кредитори свої зобов'язання перед боржником виконали добросовісно і тому мають право на задоволення своїх справедливих і законних вимог.

Таким чином, кожен кредитор має особисту заінтересованість у результатах застосування до боржника процедур банкрутства. У справу про банкрутство кредитори вступають не стільки, щоб примусити боржника виконати свої зобов'язання, скільки з метою «обігнати» інших кредиторів у змаганні за активи боржника. Теорією та практикою господарського процесу вироблено чимало класифікацій кредиторів, які мають важливе практичне значення. Нова редакція Закону про банкрутство суттєво змінила правовий статус забезпечених кредиторів, позбавивши їх ряду привілеїв. Такі зміни є кроком до справедливо-го врівноваження прав забезпечених і незабезпечених кредиторів. Важливим і

¹¹ Шершеневич Г.Ф. Конкурсный процесс. – М.: «Статут», 2000. – 477 с.

¹² Пригуза П. Нечитання газет не звільняє від відповідальності? // Закон і бізнес. – 2005. – № 33 (709). – 13–19 серпня. – С. 12.

¹³ Бутирський А.А. Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства: Монографія. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2008. – 180 с.

позитивним нововведенням у правовому регулюванні черговості задоволення вимог кредиторів є включення до шостої черги осіб, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлених взагалі.

УДК 341.96.347.736/738

Практика тлумачення та застосування понять Типового Закону ЮНСІТРАЛ «Про транскордонну неспроможність»

О. О. Стахеева-Боговик,

здобувач кафедри міжнародного приватного права
Інституту міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

Аналізуються ключові поняття, які застосовуються у Типовому Законі ЮНСІТРАЛ «Про транскордонну неспроможність» 1997 р. та Нотатках Робочої групи V Секретаріату ЮНСІТРАЛ, 2010 р., які є певним узагальненням судової практики та пропонують розширене тлумачення відповідних норм для держав, які імплементують чи вже імплементували положення Типового Закону ЮНСІТРАЛ «Про транскордонну неспроможність» для подальшого вдосконалення законодавства. Автор робить висновок про те, що для України, яка нещодавно включила положення про транскордонну неспроможність до свого законодавства, доцільно взяти до уваги тлумачення понять, запропонованих авторитетними органами, задля внесення змін до законодавства для правильного застосування норм при вирішенні справ у транскордонній неспроможності.

Ключові слова: провадження у справі про неспроможність, центр основних інтересів боржника.

Стахеева-Боговик О.А. Практика толкования и применения понятий типового закона ЮНСИТРАЛ «О трансграничной несостоятельности»

Анализируются ключевые понятия, которые применяются в Типовом Законе ЮНСИТРАЛ «О трансграничной несостоятельности» 1997 г. и Записках Рабочей группы V Секретариата ЮНСИТРАЛ 2010 г., которые являются обобщением судебной практики и предлагают расширенное толкование соответствующих норм для государств, которые имплементируют либо уже имплементировали положения Типового Закона. Автор приходит к выводу, что для Украины, которая недавно включила положения о трансграничной несостоятельности в свое законодательство, необходимо принять к сведению толкования понятий, предложенные авторитетными органами, для внесения корректив в свое законодательство для его правильного применения при рассмотрении дел о трансграничной несостоятельности.

Ключевые слова: производство по делу о несостоятельности, центр основных интересов должника.

Stakheyeva-Bogovyk O.O. Interpretation practice and usage of terms of the model law "On Cross-Border Insolvency"

This article analyzes key terms used in the Model Law "On Cross-Border Insolvency", 1997 and the Notes of the Working Group V of UNCITRAL Secretariat, 2010, being legal practice abstracts suggesting enhanced interpretation of certain terms for states implementing or, which have already implemented the relevant provisions of the Model Law. The author of the article deems that for Ukraine, which has recently implemented provisions on cross-border insolvency into its legislation, it is necessary to consider the interpretation of terms suggested by the authoritative bodies for amending its legislation for its further proper usage when hearing a case on cross-border insolvency.

Key words: insolvency proceedings, debtor's centre of main interests.